

سعید مذبحی^۱

توجه نظام مند و دقیق علمی و پژوهشی به آموزش و پرورش در دوره اوان کودکی مهم ترین بخش توسعه اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و سرمایه گذاری هدفمند و همیشگی بر روی دوره پیش از دبستان و دبستان تضمین کیفیت توسعه پایدار جوامع در تمام ابعاد است. همچنین آموزش و پرورش پیش دبستانی، تمام فعالیت های رسمی تربیتی و تجارب آموزشی کودکان قبل از ورود به دوره ابتدایی یا دبستان را شامل می شود. با توجه به ویژگی هایی همچون یادگیری سریع و عمیق، احساس و ادراک کنجکاوی اشباع نشده، انعطاف پذیری شخصیتی، توانمندی های عاطفی، شناختی و رفتاری بالقوه، ظرفیت و ظرافت های هوش های مختلف اجتماعی و هیجانی کودکان در دوره پیش دبستان، برنامه ریزی هوشمندانه و هم جنبه برای این دوره از اولویت های اساسی نظام های اجتماعی و آموزشی است. بنابراین مبانی نظری آموزش پیش دبستانی، ابعاد و ویژگی های تربیتی و بنیادهای نظری اندیشه ورزی برای کودکان در این دوره را مورد کنکاش و بررسی قرار می دهد تا فرایند رشد و شکوفایی استعداد های کودکان با توجه به ابعاد اخلاقی، عاطفی، اجتماعی، فیزیکی و توسعه توانایی های آنها در ابراز احساسات، عواطف، آموزش مهارت های زندگی اجتماعی و زیبایی شناختی و توجه به ارزش های ملی و دینی در جهت ورود به دوره ابتدایی آموزش و پرورش تسهیل و تقویت شود.

مبانی فلسفی

مبانی فلسفی آموزش و پرورش در دوره اوان کودکی و پیش دبستان به عنوان بنیادی ترین مبانی نظری و مفهومی، نقشه فلسفی و ابزار منطقی رشد و شکوفایی کودک امروز و بزرگسال فردا است که ریشه در مبانی هستی شناختی، انسان شناختی، معرفت شناختی، ارزش شناسی، دین شناختی و نوع نگاه به انسان آرمانی و مدینه فاضله جامعه دارد و تصویر انسان کامل را برای نظام اجتماعی و آموزشی جوامع ترسیم می نماید. کودکان پیش دبستانی در همه جوامع بر اساس مبانی فلسفی و فرهنگی و چشم انداز های آرمانی در مسیر رشد و شکوفایی استعدادها قرار می گیرند.

مبانی هستی شناختی

مقصود از مبانی هستی شناختی تربیت و برنامه درسی، بخشی از گزاره های توصیفی تبیینی درباره خداوند و دیگر عناصر هستی (حقیقت وجود و برخی احکام کلی مربوط به واقعیات جهان)، که در مباحث جهان بینی اسلامی یا در حوزه دانش فلسفه اسلامی به طور مدلل و مبرهن مطرح شده است یا مفروض قرار گرفته است. جهان هستی واقعیت دارد؛ ولی هستی به طبیعت منحصر نیست. یعنی جهان هستی مجموعه ای است به هم پیوسته از واقعیات های بس گوناگون، که هیچ شک و تردیدی در اصل وجود آن راه ندارد (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).

^۱ عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

مبانی انسان‌شناختی

مراد از مبانی انسان‌شناختی، در ذیل مبانی اساسی تربیت، آن دسته از گزاره‌های توصیفی است، که از تعالیم اسلامی یا معارف اصیل اسلامی تبیینی مدلل درباره واقعیت وجود انسان در مقام توصیف خصوصیات عموم افراد نوع بشر یا از مباحث مربوط به تعریف انسان در فلسفه اسلامی (علم النفس فلسفی) استخراج شده‌اند و باید آن‌ها را به لحاظ نقش محوری تبیین و ترسیم سیمای کلی انسان در هر نظریه فلسفی تربیت، سنگ بنای اصلی هرگونه توصیف و تبیینی از فلسفه تربیت با رویکرد اسلامی دانست (همان، ۱۳۹۰).

مبانی معرفت‌شناختی

منظور از مبانی معرفت‌شناختی بخشی از گزاره‌های توصیفی و تبیینی درباره شناخت آدمی و حدود و ثغور آن است، که بنا بر سنت متعارف در مباحث فلسفی معاصر و با توجه به اهمیت بسیار عرصه معرفت‌شناسی در تبیین فلسفه تربیت، مبانی مربوط به این عرصه از مبانی عام انسان‌شناختی متمایز گشته است، هرچند در متون رایج فلسفه اسلامی با وجود پرداختن به بسیاری از مباحث این عرصه‌ی مهم، چنین تمایزی وجود ندارد (همان، ۱۳۹۰).

مبانی ارزش‌شناختی

مقصود از مبانی ارزش‌شناختی «مباحثی درباره ماهیت ارزش‌ها و نحو درک و اعتبار بخشی آن‌ها و نیز بخشی از گزاره‌های مربوط به بیان مصادیق ارزش‌های معتبر و چگونگی تحقق آن‌ها بر اساس نظام معیار مقبول در جامعه اسلامی (مبانی ارزش‌ها از حوزه فلسفه اخلاق و حکمت عملی مبتنی بر دین حق یا سازگار با آن) است، که عموماً رویکرد اسلامی یا از منابع بیانگر نظام ارزشی و اعتقادی اسلام، به‌عنوان اصول موضوعه، اخذ شده‌اند (همان، ۱۳۹۰).

مبانی دین‌شناختی

این دسته از مبانی به مباحثی درباره شأن و جایگاه دین اسلام و مقاصد تربیتی آن در ارتباط با برنامه درسی اشاره دارد. بیان این گزاره‌ها از آن جهت ضروری است که آموزه‌های اسلام ناب محمدی - به‌عنوان دین حق - در همه اجزا و عناصر برنامه درسی از جمله مقاصد غایی تربیت انسان، طرز تلقی نسبت به متربی، محتوای برنامه درسی، روش‌های تدریس و یادگیری، جایگاه معلم و مربی، مواد آموزشی و شیوه ارزش‌یابی کاربرد دارد (سند برنامه درسی ملی، ۱۳۸۶).

مبانی روان‌شناختی

مبانی روان‌شناختی برنامه درسی ملی عمدتاً برگرفته از گزارش تلفیق نتایج مطالعات نظری سند ملی آموزش و پرورش است و به طرح مهم‌ترین گزاره‌های کاربردی روان‌شناسی در برنامه‌ریزی درسی اشاره دارد (سند برنامه درسی ملی، ۱۳۸۶). نظریه‌های پیازه و ویگوتسکی توسط افرادی که به دنبال یک مبنای تئوریک برای فعالیت در دوره پیش‌دبستان هستند به‌طور گسترده‌ای مورد اشاره قرار گرفته است. اگرچه هیچ‌کدام از این نظریه‌پردازان این فعالیت را به‌عنوان هدف مستقل و مجزا برای کار خود نمی‌دیدند اما آثار منتشر شده در فرانسه و انگلیس تحت تأثیر آثار پیازه از دهه ۱۹۲۰ تاریخی طولانی در تأثیرگذاری داشتند اما آثار ویگوتسکی تا چند دهه بعد که به انگلیسی ترجمه شدند، تأثیر قابل توجهی در اندیشه تربیتی

غرب نداشته است. با این وجود، این نام‌های پیازه و ویگوتسکی و ایده‌های اصلی آن‌هاست که به‌عنوان عناصر اساسی، حضور چشمگیر در توسعه و پیشرفت اندیشه و عمل در حوزه پیش‌دبستانی در پادشاهی انگلستان داشته‌اند (استفان، ۲۰۱۵).

آموزش و پرورش اوان کودکی و پیش‌دبستان، محرک‌های نظری قوی از روانشناسی رشد دریافت کرده‌اند. همچنین نظریه یادگیری سازنده گرابی هم به‌عنوان یک روش روان‌شناختی تفسیری برای تشریح یادگیری استفاده می‌شود. همه نظریه‌های روانشناسی به‌عنوان منابع متعدد برای آموزش و تدریس و به همان نسبت برای آموزش و پرورش دوران اوان کودکی و پیش‌دبستان کاربرد دارد (هارکانن، ۲۰۰۳). بنابراین مبانی روان‌شناختی آموزش و پرورش پیش‌دبستانی با تحلیل و بررسی نظریه‌های کلاسیک و تکامل یافته اندیشمندان و متخصصان علم روانشناسی، بنیادهای تربیتی تازه‌تری برای علم تربیت و نظام‌های آموزش و پرورش طراحی و تدوین می‌نماید و نظریه‌های روانشناسی در محیط‌های آموزشی به‌بوته آزمایش و تجربه گذاشته می‌شوند و هم می‌تواند عامل تغییر و هم تحول و تکامل برای مقاطع مختلف تحصیلی باشد و از دیرباز نظریه‌پردازان حوزه کودکی همچون لاک، پستالوزی، فروبل، روسو، مونته‌سوری، کمنیوس، ویگوتسکی و پیازه نقش ماندگاری در تغییر و تحولات نظام‌های آموزشی داشته‌اند.

مبانی جامعه‌شناختی

مبانی جامعه‌شناختی برنامه درسی ملی عمدتاً برگرفته از مبانی جامعه‌شناختی مطالعات نظری سند ملی آموزش و پرورش است. این بخش به طرح گزاره‌هایی در ارتباط با کاربرد یافته‌های جامعه‌شناسی در برنامه‌ریزی درسی اشاره دارد (سند برنامه درسی ملی، ۱۳۸۶). مبانی جامعه‌شناختی آموزش و پرورش پیش‌دبستان با تأکید بر ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی در سطح ملی و بین‌المللی، بافت و بسترهای تاریخی و فرهنگی، حوزه کودکی و پیش‌دبستان را تحت تأثیر قرار داده است. کودکان به دلیل ویژگی‌های منعطف و روان شخصیتی معتبرترین سرمایه اجتماعی و ارزشی یک جامعه محسوب می‌شوند که سرمایه‌گذاری بر روی آن‌ها می‌تواند مبانی فرهنگی و خاستگاه‌های ارزشی، اخلاقی و قانونی یک جامعه را تثبیت و تحکیم نماید.

مبانی زیبایی‌شناختی

تجربه زیبایی‌شناختی یادگیری تجربه‌ای است که هم‌زمان بارشناختی و عاطفی دارد و این ویژگی در هر عرصه یادگیری وارد شود، تجربه مربوطه را ماندگار و شورانگیز می‌سازد. وایتهد هم در این زمینه از مفاهیمی مانند "عشق به ماده درسی" و "احساس برخورداری از سبک" استفاده می‌کند (برودی، ۱۹۲۹، نقل از مهرمحمدی، ۱۳۹۸). آیزنر یکی از مهم‌ترین گام‌ها را برای اصلاح واقعی نظام‌های آموزشی، تدارک جایگاهی معقول و مناسب برای هنر در برنامه‌های درسی می‌داند. گویی هنر می‌بایست در کنار مهارت‌های اساسی (خواندن، نوشتن و حساب کردن) به‌عنوان چهارمین مهارت اساسی و پایه قرار گیرد (مهرمحمدی، ۱۳۸۳). هم‌چنان‌که گرینی (۲۰۰۱) معتقد است که: "آموزش زیبایی‌شناسی" یک هدف آگاهانه طراحی شده است که برای تقویت تعاملات سازنده و درخشان، بازتابنده، فرهنگی و مشارکتی به کار می‌رود (اسکولتز^۲، ۲۰۱۷، ص ۳۸).

مبانی زیست‌شناختی

محیط‌زیست و یا اکولوژی علمی است که راجع به امور حیاتی و ضد حیاتی پیرامون هر موجود زنده بحث می‌کند (محقق داماد، ۱۳۸۴، ص ۱۳). درواقع، دانش بنیادی زیست‌شناسی از یک طرف به جهت افزایش فهم ما از چیستی و چگونگی یادگیری و از طرف دیگر به جهت تجهیز نظریه‌های تربیتی به معنای عام و نظریه برنامه درسی به‌طور خاص به یافته‌های

^۲.Schultz

تجربی دقیق، مبنایی ارزشمند برای بهبود برنامه درسی و تدریس محسوب می‌شود (زول^۳، ۲۰۰۲، نقل از نوری، ۱۳۹۳). در این راستا، برنامه درسی زیست‌محیطی، برنامه‌ای است که از لحاظ سبک و سیاق، زیست‌محیطی است و بر توسعه گرایش‌های آگاهانه به سوی محیط‌زیست تأکید می‌کند. اهداف آن فراتر از کسب مهارت‌ها و دانش‌های لازم بوده و بر توسعه‌ی مشارکت دانش‌آموزان نیاز دارد تا بدان حد که ارزش‌هایی شکل بگیرند که بر رفتار آنان تأثیر بگذارد. بنابراین هدف آن، گسترش گرایش‌ها و سطوحی از شناخت است که به اخلاق زیست‌محیطی شخصی منجر گردد یعنی فراگیران را طوری تحت آموزش قرار دهد که اعمال آن‌ها را تحت تأثیر قرار داده و لذا مجموعه رفتار آن‌ها به‌طور مثبت برای محیط‌زیست سودمند باشد (شورای مدارس به نقل از پالمر، ۱۳۹۰، ص ۲۱۰).

دیدگاه و تأثیر اندیشمندان حوزه تربیت درباره نقش آموزش در زندگی کودکان

روسو

کودکان برای رشد و پیشرفت باید در مسیر نقاط قوت و توانایی‌های خویش ترغیب شوند (تربیت طبیعی)^۴. آموزش باید از شادی کودکان حمایت کند. رشد کودکان زمانی اتفاق می‌افتد که به ویژگی‌های همچون خودجوشی، کنجکاوی و مطابقت با برنامه زمانی رشد ذاتی کودک هماهنگ باشد. روسو بر این باور بنیادی تأکید دارد که کودک باید مرکز برنامه درسی و برنامه درسی، مسئول شکل‌گیری مسیر یادگیری باشد.

کومنیوس

آموزش باید از سال‌های اولیه کودکی آغاز شود تا تصویر خداگونه از انسان برایش فراهم شود. اولین کتاب مصور برای کودکان را ابداع نمود که به رشد دانش و توسعه سواد کودکان کمک می‌کند و تأکید بر روی آموزش حسی که اکنون به‌عنوان یک فعالیت بنیادی در ECE^۵ محسوب می‌شود. همچنین کودکان یک جدول زمانی برای رشد و یادگیری دارند، دانش باید بر اساس آمادگی برای آن‌ها ارائه شود. حواس وسیله‌ای برای کسب دانش کودکان فراهم می‌کند، بنابراین فرایند آموزش و پرورش باید حسی باشد، تصاویر موجود در کتاب فرصتی برای تدریس اسامی و مفاهیم اشیاء برای کودکان فراهم می‌کند.

لاک

محیط طبیعی و اجتماعی، کیفیت زندگی کودکان را تعیین می‌کند و اینکه کودک در آینده چگونه خواهد شد. کودکان تابلوهای سفیدی هستند که در محیط و به‌وسیله دانش کامل می‌شوند. کیفیت محیط بر روی کیفیت یادگیری و پیشرفت کودکان تأثیر می‌گذارد.

³ . zull

⁴ . Natural education

⁵ . EARLY CHILDHOOD EDUCATION PROGRAM

پیاژه

نکات کلیدی نظریه یادگیری پیاژه عبارت‌اند از: رشد شناختی کودکان به وسیله توانایی منطقی و ریاضی آن‌ها رشد می‌کند. دانش از طریق تعامل مستقیم و فعال با محیط حاصل می‌شود. محیط فیزیکی نقش حیاتی در رشد کودکان و کسب دانش دارد. کودکان بهترین یادگیری را از طریق تجربیات فعال می‌آموزند. آموزش باید به سمت آمادگی کودک برای دستیابی به دانش جدید باشد.

مونتسوری

معلم به عنوان مهندس اجتماعی محسوب می‌شود. آموزش به عنوان ابزاری برای تقویت مهارت کودکان است. کودک به عنوان بهترین منبع دانش و محیط یادگیری به اندازه خود یادگیری از اهمیت برخوردار است. ابتدا باید به حواس کودکان و سپس رشد عقلی و منطقی کودکان توجه شود. روش مونتسوری مبتنی بر مشاهده و حمایت از رشد کودکان است. اولین روش‌های رسمی فعالیت محور را پیشنهاد کرد که به این ایده کمک می‌کند که بهترین آموزشی که یک کودک می‌تواند داشته باشد این است که از یک عشق و علاقه مادام‌العمر به یادگیری پشتیبانی می‌کند.

فروبل

به این ایده کمک می‌کند که برنامه درسی رسمی، روش‌شناسی و شیوه‌های آموزش معلم برای پشتیبانی از یادگیری کودکان ضروری است. این ایده را ایجاد کرد که ECE⁶ یک فرایند رسمی است که در درون یک نظام آموزشی سازمان‌دهی شده رخ می‌دهد. فروبل اولین مهدکودک یا باغ کودکان⁷ را در سال ۱۸۴۰ میلادی در شرق آلمان تأسیس کرد، توسعه داد و اعتقاد داشت کودکان از طریق بازی می‌آموزند.

مازلو

نکات کلیدی نظریه خودشکوفایی مازلو عبارتند از: نیازهای اساسی کودکان باید تأمین شود تا به مرحله یادگیری برسند. این نیازها در قالب یک الگوی سلسله‌مراتبی از نیازهای فیزیولوژیک تا خودشکوفایی وجود دارد. محیط آموزشی، نقش فعالی در تأمین نیازهای اساسی کودکان ایفا می‌کند. کودکان به محیط‌هایی نیاز دارند که نیازهای اساسی آن‌ها را پشتیبانی کند. همچنین غذاهای مغذی در طول روز برای کودکان تهیه شود. رشد اجتماعی و عاطفی بخش اساسی برنامه درسی است. کودکان باید احساس موفقیت داشته باشند و در محیط‌های جذاب و دلپذیر قرار بگیرند.

دیویی

نکات کلیدی نظریه پیشرفت‌گرایی دیویی به شرح زیر است: آموزش باید به صورت تجربی انجام شود و بر روی نیازها و علائق کودکان متمرکز باشد. از علائق کودکان برای ایجاد چالش با مسائل و مشکلات اجتماعی، آموزش مهارت‌ها و موضوعات درسی بهره گرفته شود. مدارس باید کودکان را برای پذیرش واقعیات اجتماعی هر روزشان آماده نماید. مربیان باید زمینه و فرصت مناسب را برای کشف و کاوشگری کودکان فراهم نمایند. آموزش و پرورش باید آگاهی اجتماعی را

6. EARLY CHILDHOOD EDUCATION PROGRAM

7. kindergarten

به‌عنوان سرمایه ارزشمند تربیتی توسعه و ارتقا بدهد. ایده دیویی، تفکر بنیادی برای برنامه درسی کودک محور و مدارس کودک محور، استفاده از موضوعات ادغام‌شده، واحدهای موضوعی و تشویق به حل مسئله و تفکر انتقادی و رویکرد پروژه را فراهم کرده است.

ویگوتسکی

مهم‌ترین نکات کلیدی در نظریه اجتماعی- فرهنگی ویگوتسکی این است که تعامل اجتماعی زمینه را برای رشد ذهنی، زبانی و اجتماعی فراهم می‌کند. اعضای باتجربه‌تر جامعه، راهنمای کسب دانش کودکان هستند و کودکان بهترین یادگیری را از طریق تجربیاتی که در منطقه تقریبی رشد^۸شان قرار دارد می‌آموزند. تدریس باید به‌وسیله داربست زنی^۹ آموزشی به‌قصد کمک به کودکان در امر یادگیری وظایفی که قادر نیستند انجام دهند متمرکز شود.

ایده ویگوتسکی به این عقیده کمک می‌کند که محیط اجتماعی در یادگیری کودکان ضروری است. فراهم نمودن مقدمات منطقی برای قرار دادن کودکان در محیط‌هایی که تأکید بر همکاری دارند. فراهم نمودن مقدمات برای توسعه نقش معلم به‌عنوان راهنمای کودکان در کسب دانش و شکوفایی توانایی‌های بالقوه کودکان به وسیله روش‌های داربست زنی برای یادگیری. همچنین در خصوص حمایت از کودکان در قالب گروه‌بندی‌های سنی مختلف برای دستیابی به موفقیت و یادگیری، روش‌های منطقی فراهم می‌نماید.

نتیجه‌گیری

کودکان در قرن بیست و یکم، با چالش‌هایی در ارتباط با رشد سریع علم و فناوری مواجه‌اند؛ بنابراین مدارس باید کودکان را آماده کنند تا دانش شخصی خود را بسازند، چشم‌انداز جهانی در خود ایجاد کنند و مهارت‌های یادگیری مادام‌العمر را در خود رشد دهند (انجمن برنامه‌ریزی درسی^{۱۰}، ۲۰۱۱، نقل از دهقانی، ۱۳۹۶).

با توجه به اهمیت مدیریت منابع انسانی و برنامه‌ریزی اجتماعی و آموزشی به‌ویژه دوره کودکی و مقطع پیش‌دبستانی که سرمایه‌گذاری مادی، معنوی، فرهنگی و عزم ملی را می‌طلبد قصور و بی‌تفاوتی نسبت به اختصاص بودجه و سرمایه‌گذاری علمی برای این دوره، خسارت و هزینه‌های جبران‌ناپذیری در آینده به دنبال خواهد داشت. کودکان سرمایه‌های انسانی، اجتماعی و معنوی یک جامعه هستند و ضرورت ملی و جهانی دارد که به مبانی علمی و نظری دوره کودکی و پیش‌دبستان در قالب بنیادهای فلسفی و اعتقادی و علوم روانشناسی، جامعه‌شناسی، زیست‌شناسی و محیط طبیعی، زیبایی‌شناسی، تاریخ و فرهنگ توجه دقیق و عمیق داشته باشیم.

با توجه به مبانی نظری و مطالعات تجربی و میدانی در عرصه نظر و عمل، چالش‌های معاصر در حوزه کودکی و پیش‌دبستان عبارت‌اند از: مباحث هویتی، فرهنگی، قومی و قبیله‌ای، فقر، سوء‌تغذیه، کودکان کار و فاقد آموزش‌های پایه و اساسی برای ورود به نظام آموزشی و اجتماعی، طلاق و بیکاری والدین در کشورهای در حال توسعه و بلوغ زودرس، افسردگی،

⁸ . zone of proximal development

⁹ . scaffolding

¹⁰ .The Curriculum Development Council

استرس، تنهایی، سیاست‌های کاهش جمعیتی و تقابل بین فرهنگ بومی، محلی، ملی و جهانی در کشورهای توسعه‌یافته، کودکان را در معرض آسیب‌های جسمی، روحی و روانی قرار داده است.

بنابراین تحلیل و بررسی مبانی نظری آموزش پیش‌دبستانی، بنیادهای فلسفی، اجتماعی، فرهنگی و تربیتی برای توصیف، تبیین، کنترل و پیش‌بینی رفتار کودکان و دانش‌آموزان فراهم می‌نماید و بر اساس این بنیادهای توصیفی، تبیینی و تجویزی می‌توان به شناخت دقیق و عمیق‌تری از ابعاد وجودی، شخصیتی، جسمی و روانی کودکان پی برد. و به سیاست‌گذاران آموزشی و طراحان برنامه درسی در رسیدن به هدف‌های تربیتی و توسعه متوازن و پایدار اجتماعی کمک نماید.

منابع

پالمر، جوی. ای (۱۳۹۰). آموزش محیط زیست در قرن بیست و یک، ترجمه علی محمد خورشید دوست، تهران: انتشارات سمت.

دهقانی، مرضیه (۱۳۹۶). توصیف برنامه درسی آموزش دبستانی در جهان همراه با سیر تحول و چالشها. دانشنامه ایرانی برنامه درسی.

سند برنامه درسی ملی (۱۳۸۶). سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی

سند تحول بینادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰)، وزارت آموزش و پرورش، شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای آموزش و پرورش.

محقق داماد، مصطفی (۱۳۸۴). محیط زیست از دیدگاه حکمت متعالیه، خردنامه ی صدرا، شماره ۴۲، صص ۱۳-۲۱.

مهرمحمدی، محمود (۱۳۹۸). مبانی زیبایی شناختی برنامه درسی، دانشنامه ایرانی برنامه درسی.

مهرمحمدی، محمود (۱۳۸۳). آموزش عمومی هنر: چیستی، چرایی، چگونگی، تهران: انتشارات مدرسه، چاپ اول.

نوری، علی (۱۳۹۳). مبانی زیست شناختی برنامه درسی، دانشنامه ایرانی برنامه درسی.

Christine Stephen. (2015). Looking for theory in preschool education. Article in Studies in Philosophy and Education. On 26 October 2015.

Harkonen Ulla (2003). Current Theories Related to Early Childhood Education and Preschool as Frames of Reference for Sustainable Education .available at:

<https://www.semanticscholar.org/paper/Current-Theories-Related-to-Early-Childhood-and-as-H%C3%A4rk%C3%B6nen/e7c2f484a6d01715607ee93222b6db2f08cc1137>.

Schultz, C.A. (2017). Aesthetics, the purpose of education, and the process of schooling, dissertation. Available: www.proquest.com

The history and theory of early childhood education: available at:

media.com/2dett4d/Walden/EDDD/8080/01/mm/history_theory/WAL_EDDD8850_HT_EN.pdf